

TERMINOLOGIA:

Specyficzne trudności w uczeniu się - Według Marty Bogdanowicz specyficzne trudności w uczeniu się to termin odnoszący się do zaburzonego funkcjonowania dziecka w szkole, gdy jego postępy edukacyjne pozostają na poziomie istotnie niższym niż oczekiwany ze względu na: wiek życia, sprawność intelektualną mieszczącą się w granicach normy, sprzyjające warunki środowiskowe i dydaktyczne.(1994, s.32).

Dysleksja - wg. Towarzystwa Dysleksji im. Ortona (USA, 1994 r. - Jest specyficznym zaburzeniem o podłożu językowym, uwarunkowanym konstytucjonalnie. Charakteryzuje się trudnościami w dekodowaniu pojedynczych słów, co najczęściej odzwierciedla niewystarczające zdolności przetwarzania fonologicznego. Trudności w dekodowaniu pojedynczych słów są zazwyczaj niewspółmierne do wieku życia oraz innych zdolności poznawczych i umiejętności szkolnych; trudności te nie są czynnikiem ogólnego zaburzenia rozwoju, ani zaburzeń sensorycznych. Dysleksja manifestuje się różnorodnymi trudnościami w odniesieniu do różnych form komunikacji językowej; często oprócz trudności w opanowaniu sprawności w zakresie czynności pisania i poprawnej pisowni.(Bogdanowicz, 1996, s. 35).

W Polsce przyjmuje się, że **dysleksja rozwojowa** to specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci o prawidłowym rozwoju intelektualnym, u których współwystępują zaburzenia funkcji percepcyjno – motorycznych, zaangażowanych w proces nabywania tych umiejętności. Bywają one również określane jako mikrodysfunkcje czy też fragmentaryczne zaburzenia lub deficyty rozwojowe (H. Spionek, 1965).

Przyjmuje się na ogół trzy pojęcia, aby wskazać rodzaj poszczególnych trudności:

- **dysleksja** – specyficzne trudności w czytaniu,
- **dysortografia** – trudności w pisaniu, przejawiające się popełnianiem różnego typu błędów, w tym ortograficznych,
- **dysgrafia** – zniekształcenia strony graficznej pisma

OBJAWY:

Pisanie

Zaburzenia analizatora wzrokowego	<ul style="list-style-type: none"> • trudności w przepisywaniu, pisaniu z pamięci i ze słuchu • trudności z zapamiętywaniem kształtu liter • mylenie liter o podobnym kształcie (a-o, a-ą, e-c, e-ę, ł-l-t, m-n, u-n, m-w) • różniących się położeniem w stosunku do osi pionowej (p-b) • różniących się położeniem w stosunku do osi poziomej (w-m, n-u, b-p, d-g) • zapominanie pisowni niektórych dużych liter (szczególnie L, Ł, W, F, G) • pomijanie znaków diakrytycznych (kropki, ogonki, kreseczki) • opuszczanie liter, cząstek wyrazów, znaków interpunkcyjnych • błędy ortograficzne (pomimo znajomości zasad pisowni) • niewłaściwe planowanie graficzne wyrazów w stosunku do strony w zeszycie
Zaburzenia analizatora słuchowego	<ul style="list-style-type: none"> • szczególne trudności z pisaniem ze słuchu • łączenie wyrazów ("potstołem" zamiast "pod stołem") • zamiana kolejności wyrazów w zdaniu • błędy w pisaniu wyrazów z dwuznakami i grupami spółgłosek • błędy w pisaniu wyrazów ze zmiękczeniami (ś-si, ć-ci, ń-ni)

	<ul style="list-style-type: none"> • trudności z różnicowaniem wyrazów z i-j • trudności z różnicowaniem wyrazów z głoskami szumiącymi (sz, cz, ż, dż) • trudności z różnicowaniem wyrazów z głoskami syczącymi (s, c, z, dz) • słabe różnicowanie głosek zbliżonych fonetycznie (b-p, g-k, d-t, w-f) • nieprawidłowa pisownia wyrazów z samogłoskami nosowymi (ę, ą) i zespołami dźwiękowymi (on, om, en, em) • opuszczanie końcówek wyrazów ("wczora" zamiast "wczoraj") • dzieci ze skorygowanymi wadami wymowy mogą popełniać w pisowni takie same błędy, jakie wcześniej występowały u nich w mowie
Zaburzenia analizatora kinestetyczno - ruchowego (motoryka)	<ul style="list-style-type: none"> • za duży lub za mały nacisk na ołówek, długopis • brzydkie, mało czytelne pismo • litery krzywe, drżące, niekształtne, kanciaste, "niedokończone", o różnej wielkości • nie utrzymywanie się w liniaturze • brak wiązania liter, połączenia między nimi o różnej długości i w dowolnym miejscu • tempo pisania wolne • trudności w odczytaniu własnych notatek • zeszyt sprawia wrażenie źle utrzymanego (liczne luki, skreślenia, plamy, poprawki)
Zaburzenia procesu lateralizacji i orientacji przestrzennej	<ul style="list-style-type: none"> • odwracanie liter i cyfr, zmiana ich kolejności • dziecko praworęczne i lewoocne może próbować pisać od strony prawej do lewej • litery koliste pisane są ruchem zgodnym z ruchem wskazówek zegara, a pozostałe od dołu do góry • mogą występować elementy pisma lustrzanego • mylenie znaków graficznych różniących się położeniem w stosunku do osi pionowej lub poziomej • problemy z zapisem wyrazów (liczb) w słupkach, tabelkach • pismo o nierównym nacisku • niewłaściwe planowanie graficzne wyrazów w stosunku do strony w zeszycie • nie utrzymywanie się w liniaturze

Czytanie

Zaburzenia analizatora wzrokowego	<ul style="list-style-type: none"> • w początkach nauki trudności w kojarzeniu dźwięku z odpowiednim znakiem graficznym mylenie liter o podobnym kształcie (a-o, m-n, l-l-t, b-d, g-p, n-u, m-w, e-c, h-k, c-g) • mylenie liter różniących się położeniem względem osi (n-u, p-g, b-d, w-m) • mylenie podobnych struktur graficznych (dom -dam)
-----------------------------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> • opuszczanie liter, sylab, wyrazów, wierszy • gubienie się w tekście • tempo czytania wolne i nierytmiczne, spowodowane zbyt długim koncentrowaniem się na rozpoznawaniu kształtów liter lub wyrazów podobnych • trudności w rozumieniu czytanych tekstów (koncentracja na technice czytania) • czytanie na pamięć, "zgadywanie"
Zaburzenia analizatora słuchowego	<ul style="list-style-type: none"> • gubienie się w tekście • długo utrzymuje się technika literowania oraz kłopoty z syntezą dźwięków • nieuwzględnianie znaków przestankowych • opuszczanie liter i sylab • mylenie wyrazów o podobnym brzmieniu • zniekształcanie słów (odczytywanie jednej części wyrazu, a zgadywanie drugiej) • trudności w rozumieniu przeczytanych treści • fonetyczna deformacja słów
Zaburzenia analizatora kinestetyczno - ruchowego (motoryka)	<ul style="list-style-type: none"> • uczenie się czytania na pamięć • nieprzyjemny ton głosu czytającego, a niekiedy gwałtowna jego zmiana (przy zaburzeniach w motoryce narządów artykulacyjnych - nadmierne lub zbyt małe napięcie mięśniowe organów mownych)
Zaburzenia procesu lateralizacji i orientacji przestrzennej	<ul style="list-style-type: none"> • przestawianie i opuszczanie liter, sylab całych wyrazów a nawet linijek druku • wolne tempo czytania, niekiedy od strony prawej do lewej • błędne odczytywanie liter (b-d, g-p, u-n, m-w) • błędy inwersji dynamicznej (np. czytanie "od" jako "do", "wór" jako "rów") • mylenie liter kształtnopodobnych, lecz o innym położeniu (np. "b" czytane jako "d") • uporczywe opuszczanie lub dodawanie liter, sylab • odwracanie porządku liter w krótkich wyrazach zmieniające ich sens
	<ul style="list-style-type: none"> • trudności w rozumieniu treści zawierających pojęcia stosunków przestrzenno - czasowych i struktur gramatyczno - logicznych

Rysowanie

Zaburzenia analizatora wzrokowego	<ul style="list-style-type: none"> • kłopoty z odwzorowywaniem prostych figur geometrycznych, a także z odtwarzaniem ich układów • niewłaściwe proporcje między elementami
Zaburzenia analizatora	<ul style="list-style-type: none"> • trudności w rozplanowywaniu • rysunki niestaranne, ubogie w szczegóły, prymitywne, schematyczne • przewaga linii prostych

kinestetyczno - ruchowego (motoryka)	<ul style="list-style-type: none"> • zbyt duży lub zbyt mały nacisk ołówka na papier • przy rysowaniu często występują synkinezje (współruchy, np. wysuwanie języka) • rysunki często zamazane
Zaburzenia procesu lateralizacji i orientacji przestrzennej	<ul style="list-style-type: none"> • zmiany kierunku w rysowaniu (np. rysownie szlaczków od strony prawej do lewej, linii pionowych z dołu do góry, a kolistych ruchem zgodnym z ruchem wskazówek zegara • zakłócenia proporcji elementów, stosunków przestrzennych • rysunki sprawiają wrażenie chaotycznych, są uproszczone, zawierają małą liczbę szczegółów

Wypowiadanie się

Zaburzenia analizatora wzrokowego	<ul style="list-style-type: none"> • ubogi opis ilustracji (w związku z trudnością w rozpoznawaniu przedmiotów) • trudności w wyszukiwaniu braków, różnic i podobieństw • trudności w rozplanowywaniu
Zaburzenia analizatora słuchowego	<ul style="list-style-type: none"> • ubogie słownictwo • agramatyzmy • zniekształcanie wyrazów mało znanych • opóźnienia i zaburzenia mowy
Zaburzenia procesu lateralizacji i orientacji przestrzennej	<ul style="list-style-type: none"> • kłopoty z rozumieniem sytuacji przedstawianych na obrazku • problemy w określaniu wzajemnego położenia przedmiotów • zaburzone rozumienie pojęć z zakresu stosunków przestrzennych (nad, pod, w prawo, w lewo, przed, za itp.)

TRUDNOŚCI W NAUCE POSZCZEGÓLNYCH PRZEDMIOTÓW

Matematyka

- trudności w rozwiązywaniu zadań tekstowych mimo prawidłowego myślenia matematycznego (problemy z odczytywaniem ze zrozumieniem ich treści)
- błędne przepisywanie np. słupków, znaków działań (w nieodpowiednich miejscach co może wpływać na prawidłowość obliczeń)

- brak wyobraźni przestrzennej, trudności w zapamiętywaniu kształtów figur i kątów
- słabe rozumienie pojęć (góra-dół, wyżej-niżej)
- zmiany kierunku w rysunkach (np. w wektorach)
- niezamierzone zmiany w kolejności cyfr w liczbach
- mylenie znaków nierówności
- zapisywanie liczb od prawej do lewej
- problemy w pamięciowym uczeniu się (tabliczka mnożenia, wzory)
-

Geografia

- utrudnione czytanie mapy
- niewłaściwa orientacja w stronach świata

Języki obce

- szczególne problemy w nauce tych języków, które cechuje znaczna rozbieżność między wymową a pisownią
- mylenie liter mających w języku polskim inne brzmienie (np. w j. rosyjskim "m, u, y, b")
- problemy z rozumieniem mowy ze słuchu, zwłaszcza odtwarzanej z kaset lub płyt w wykonaniu native speakera
- problemy z akcentem i intonacją
- wszystkie trudności występujące w nauce języka polskiego

Historia

- problemy w zapamiętywaniu dat, chronologii zdarzeń

Technika, plastyka

- trudności w zespoleniu pojedynczych ruchów w całość (np. podczas wycinania, lepienia, rysowania)
- błędne kierunki odwzorowywania
- niezamierzona niestaranność

Wychowanie fizyczne

- nieudolność w grach zręcznościowych
- pomyłki przy zmianach kierunku w rzędzie i w szeregu (słaba orientacja w schemacie ciała i przestrzeni)
- problemy w koordynacji ruchu z muzyką
- problemy w ćwiczeniach z przyrządami (np. ze skakanką, z poręczą) .

FORMY POMOCY

➤ Przykładowe formy pomocy dzieciom ryzyka dysleksji proponowanych przez przedszkole/szkolę:

🕒 w przedszkolu – udział w zajęciach uwzględniających stymulację wszystkich funkcji,

które mają znaczenie dla nabycia umiejętności czytania i pisania;

🕒 w szkole – udział w zajęciach korekcyjno-kompensacyjnych lub dydaktyczno-wyrównawczych

prowadzonych na podstawie programu edukacyjno-terapeutycznego³;

🕒 udział w zajęciach logopedycznych;

🕒 udział w programie „Czytamy razem”

🕒 współpraca z rodzicami mająca na celu wytyczenie toku pracy;

🕒 udział w zajęciach rozwijających zainteresowania dziecka (min. zajęcia ruchowe)

🕒 wspieranie samodzielności dziecka;

- ⌚ tworzenie warunków do sukcesu, wzmocnianie mocnych stron dziecka i poczucia własnej wartości przez udział w zadaniach, udział w konkursach, pełnienie funkcji, udział w przedstawieniach teatralnych, eksponowanie prac dziecka na forum społeczności przedszkolnej/szkolnej;
- ⌚ wdrażanie pomocy dydaktycznych ułatwiających naukę czytania i pisanie (np. nakładki do czytania, nasadki do narzędzia pisarskiego lub specjalnego typu długopisy5);
- ⌚ w szkole – dostosowanie wymagań do specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów ryzyka **dysleksji**

➤ **Praktyczne wskazówki dla nauczycieli uwzględniające zasady do pracy z dziećmi ryzyka dysleksji:**

- ⌚ Uczenie organizuj systemem „**małych kroków**”: materiał podziel na części (nie za dużo naraz);
- ⌚ Skomplikowane polecenia podawaj w formie kilku prostych poleceń.
- ⌚ Ułatwiał dziecku tworzenie **struktur informacyjnych**: pomóż zaklasyfikować nowe wiadomości do odpowiednich kategorii – „szufladek” pamięci. W tym celu nowe informacje połącz ze znanymi dziecku, nowe czynności włącz do już opanowanych. Wówczas będzie się łatwiej uczyło nowego materiału i coraz bardziej złożonych umiejętności.
- ⌚ Dbaj, aby **dziecko wykonywało dokładnie i poprawnie** wszelkie polecenia. Przedstawiając mu zadanie do wykonania lub wydając polecenie, nie pomijaj niczego, co może ci się wydawać zbyt oczywiste bądź proste. Sprawdź, czy dziecko dobrze

zrozumiało, co ma robić i czego od niego oczekujesz. Podawaj tylko proste, krótkie polecenia.

🕒 Pamiętaj: „**raz**” **nigdy nie wystarczam** – oznacza to, że uczenie się dzieci ryzyka dysleksji wymaga niezmiernie wielu ćwiczeń, powtórzeń. Jest to potrzebne, aby dana wiedza się utrwaliła, a czynności uległy automatyzacji.

🕒 Wykorzystuj **uczenie wielozmysłowe** przez zaangażowanie możliwie wszystkich zmysłów, co pozwala na łączenie informacji odebranych wszystkimi drogami (kanałami) zmysłowymi, zaangażowanymi w proces uczenia się:

🕒 informacje wizualne – kanałem wizualnym (oczy);

🕒 informacje słuchowe – kanałem słuchowym (uszy);

🕒 informacje dotykowe – kanałem dotykowym (ręce, narządy mowy);

🕒 ruch fizyczny ciała, narządów mowy, ręki podczas pisania, ruchy gałek ocznych podczas czytania – kanałem kinestetycznym (całe ciało).

🕒 Naucz dziecko **odpowiedzialności** za wykonaną pracę przez wykształcenie nawyku jej kontrolowania i poprawiania, zanim odda ci do sprawdzenia.

🕒 Staraj się **pracować z dzieckiem twórczo**, w sposób niekonwencjonalny, interesujący.

Wykorzystuj nowe pomoce, zaskakujące formy uczenia się, na przykład niech dziecko uczy się liter układając ich wzór z ciekawych przedmiotów.

🕒 Stosuj **wzmocnienia** (pochwały, nagrody rzeczowe lub miłe wydarzenia).

Niektóre z nich wcześniej ustal jako nagrody i określ zasady ich przyznawania.

🕒 Staraj się zainteresować dziecko tym, czego się uczy. Dobrze, jeśli samo odkrywa, co powinno wiedzieć.

🕒 Obserwuj dziecko, gdy dostrzegasz znużenie stosuj krótkie przerwy relaksacyjne połączone z jego aktywnością ruchową

BIBLIOGRAFIA

1. Bogdanowicz M.: *O dysleksji, czyli specyficznych trudnościach w czytaniu i pisaniu – odpowiedzi na pytania rodziców i nauczycieli*; Wydawnictwo popularnonaukowe Linea; Lublin 1994.
2. Bogdanowicz M. : *Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci – nowa definicja i miejsce w klasyfikacjach międzynarodowych*; (w:) *Psychologia Wychowawcza* nr1/ 1996.
3. Bogdanowicz M.: *Psychometryczna czy kliniczna diagnoza dysleksji?*; (w:) *Biuletyn Informacyjny Oddziału Warszawskiego PTD*; OW-P „Adam”; Warszawa 1996/6.
4. Bogdanowicz M.: *Ryzyko dysleksji. Problem i diagnozowanie*; Wydawnictwo Harmonia; Gdańsk 2002.
5. Brejnak W., Zabłocki K. J.: *Dysleksja w teorii i praktyce*; OW-P „Adam”; Warszawa 1999.
6. Jaszczak J.: *Terapia pedagogiczna uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się elementarnych umiejętności czytania i pisania*; (w:) *Wychowanie na co dzień*; nr 1-2/2003.
7. Kaja B.: *Zarys terapii dziecka. Metody psychologicznej i pedagogicznej pomocy wspomagającej rozwój dziecka*; Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy ; Bydgoszcz 1995.
8. Mauer A.: *Dysleksja a trudności w nauce czytania i pisania spowodowane różnymi przyczynami – implikacje dla organizacji procesu terapeutycznego*; (w:) *Biuletyn Informacyjny Oddziału Warszawskiego PTD nr 6/1996*; OW-P „Adam”.
9. Mickiewicz J.: *Jedynka z ortografii? Rozpoznawanie dysleksji, dysortografii i dysgrafii w starszym wieku szkolnym*; T O N i K „Dom Organizatora”; Toruń 1996.

Opracowanie: mgr Jolanta Bień
mgr Katarzyna Gorzko
mgr Gabriela Zwardoń – Piwowar